

ТЕНДЕНЦІЇ ІНВЕСТУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

© Пирог О.В., 2013

Наведено результати дослідження інвестиційної діяльності в Україні, встановлено тенденції інвестування, що склались протягом 2000–2011 рр., та запропоновано інвестиційні вимоги, критерії для забезпечення розвитку національного господарства постіндустріального типу.

Ключові слова: національне господарство, інвестиції, інвестиційна діяльність, інновації, види економічної діяльності, інвестиційні вимоги, постіндустріальне суспільство, Україна.

O.V. Pyrog

Lviv Polytechnic National University

INVESTMENT TRENDS OF THE NATIONAL ECONOMY

© Pyrog O.V., 2013

The article presents the results of research of investment activity in Ukraine, establish investment trends during 2000–2011 and propose investment requirements, criteria for development of the national economy postindustrial type.

Key words: national economy, investing, investment, innovation, economic activities, investment requirements, postindustrial society, Ukraine.

Постановка проблеми. Розвиток світової економіки та економік країн світу в умовах постіндустріального суспільства зумовлює склад та пріоритетність тих чи інших ресурсів. Серед сукупності чинників розвитку постіндустріального типу майже усі вчені виділяють інвестиції як пріоритетний чинник, оскільки вони впливають на циклічність розвитку та виступають фундаментом для активізації економічної діяльності за умов їх спрямування в науково-дослідну та виробничу сфери.

Середньосвітове відношення валового накопичення до ВВП в останні десятиліття ХХ ст. знаходилось на рівні 23–24 %: у розвинених країнах цей показник на 1–2 % нижчий, а в країнах, що розвиваються, – значно вищий і залишається на рівні 29 %. Висока норма валових накопичень (понад 30 %) і високі темпи економічного зростання дозволили спочатку Японії, а потім ще чотирьом азійським країнам – Південній Кореї, Сінгапуру, Тайваню і Гонконгу – увійти в число доволі розвинених країн світу. Дуже висока норма валового нагромадження (близько 40 %) у докризовий період в Китаї (за 10-відсоткового зростання ВВП за останні 10 років), в Індії – близько 25 % за середньорічного зростання у 1990–2001 рр. у 6 %.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інвестування національного господарства належить до актуальних питань сьогодення, які досліджуються та дискутуються як у вітчизняній, так і у закордонній теорії інвестування й посідають провідне місце в економічних дослідженнях, що відображено в наукових працях О. Білоруса, І. Бланка, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, А. Пересади, А. Поручника, О. Рогача, Дж. Стігліца, А. Філіпенка, У. Фішера, У. Шарпа та ін. Незважаючи на численні наукові дослідження з інвестування, залишаються невирішеними питання щодо формування та запровадження перспективних заходів в управлінні інвестиційною діяльністю для забезпечення розвитку національного господарства постіндустріального типу.

Цілі статті. Для об'єктивного та повноцінного дослідження тенденцій інвестування національного господарства протягом 2000–2011 рр. необхідно:

- здійснити дослідження інвестиційної діяльності в Україні та встановити тенденції інвестування національного господарства протягом обраного періоду;
- окреслити перспективні заходи в управлінні інвестиційною діяльністю для забезпечення розвитку національного господарства постіндустріального типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національне господарство країни протягом тривалого часу розвивалось за інерційним сценарієм. Досвід останніх років (2000–2011 рр.) свідчить, що основною проблемою економіки України є не так її енергомісткість (через високу вартість енергоносіїв), як відсутність інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку в умовах постіндустріального суспільства на макро-, мезо- та мікрорівнях, яка б забезпечувала необхідний рівень оновлення й диверсифікації виробництва, підвищення його конкурентоспроможності. Сьогодні вимагає від України виконання актуального завдання – забезпечення інвестиційно-інноваційного характеру розвитку національного господарства за умов постіндустріального суспільства, підвищення його конкурентоспроможності на зовнішньому ринку за одночасного розширення внутрішнього. Реалізація цього довгострокового завдання передбачає перехід від традиційного, “наздоганяючого” типу розвитку до “прогресивного” типу розвитку [1, с. 53], який дасть змогу Україні у подальшому інтегруватись у світове господарство як високотехнологічній державі та змінити імідж країни як “сировинного придатка” Європи.

У стратегічних документах щодо розвитку національного господарства країни протягом тривалого часу (2000 – 2012 рр.) саме інвестиції визначаються пріоритетним чинником розвитку. Сучасний стан (станом на 2011 р.) інвестиційної діяльності такий: інвестиції в основний капітал – 15,88 % до ВВП та прямих іноземних інвестицій – 2,74 % до ВВП (рис. 1).

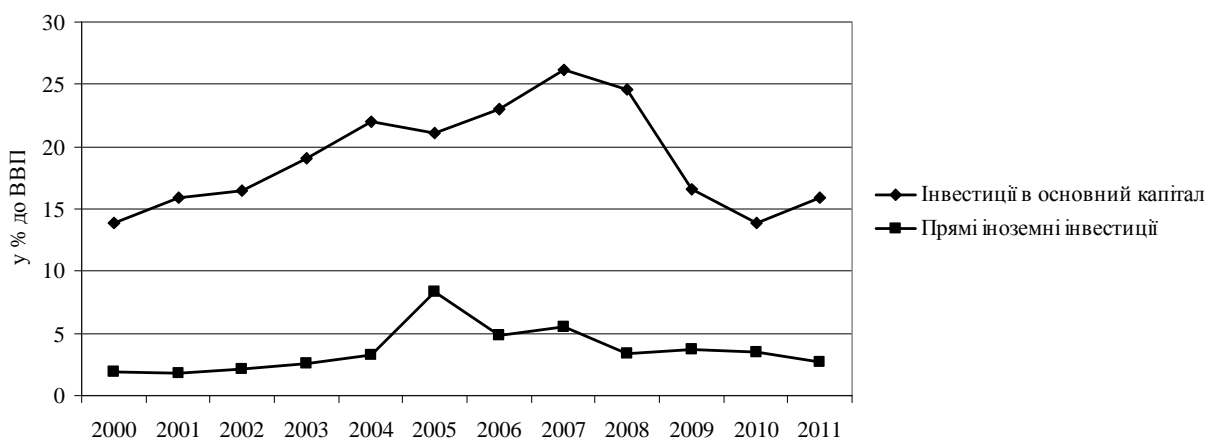

Рис. 1. Співвідношення інвестицій до ВВП України за 2000–2011 рр., у %

Дані рис. 1 підтверджують, що за достатньо високої частки інвестицій в основний капітал у ВВП (16–26 %) частка інвестицій в основний капітал промисловості є незначною. В. Дергачова [2, с. 24] вважає, що наслідками такого вектора суспільного розвитку стають втрати якості трудових ресурсів (через втрату промислового інтелекту) і критичне спрацювання основних фондів. Своєю чергою, ці чинники закривають перспективи для розвитку національного господарства постіндустріального типу у відкритому режимі економічних і валютних відносин.

Результати інвестиційної діяльності в Україні за основними показниками у перерізі регіонів та видів економічної діяльності за період 2001–2010 рр. свідчать, що структура інвестицій в основний капітал за регіонами України не зазнала істотних змін (рис. 2). Основними регіонами, в які спрямовувалась переважна більшість інвестицій, є м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Київська та Харківська області, які є промислово розвиненими. Можна зазначити, що якщо у 2001–2008 рр. лідером серед областей країни за рівнем залучення інвестицій в основний капітал була Донецька область, то від 2008 р. до 2010 р. лідирує Дніпропетровська область за рівнем залучення інвестицій в основний капітал серед регіонів України.

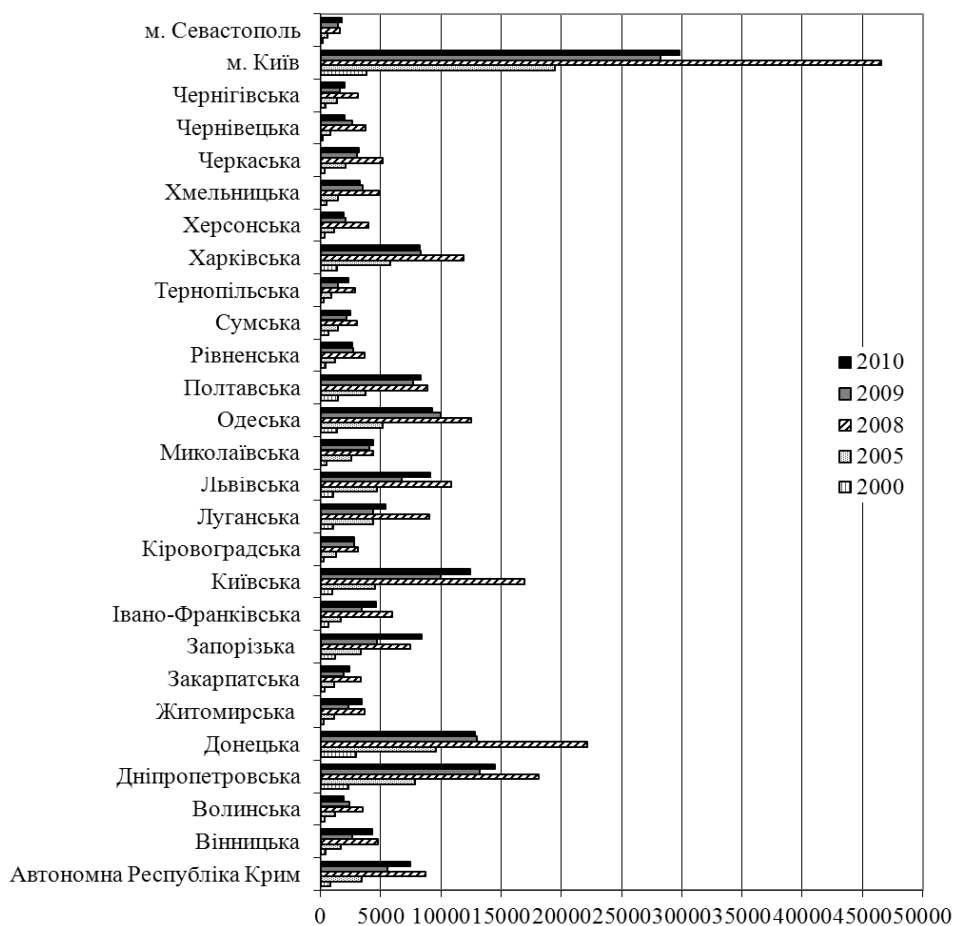

Рис. 2. Регіональна динаміка інвестицій в основний капітал у період 2000 – 2010 рр., млн. грн

Щодо галузевої структури інвестицій в основний капітал за період 2001–2010 рр. відбулись істотні зміни: за рахунок скорочення інвестування на 10 в.п. промисловості й 8 в.п. діяльності транспорту та зв'язку відбулось нарощення інвестицій у таких видах економічної діяльності: операції з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та надання послуг підприємцям – на 8 в.п., торгівлі – на 3 в.п. та сільському господарству – на 2 в.п.

Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України за період 2001–2010 рр. за регіонами та видами економічної діяльності являє собою сталу тенденцію, спрямування прямих іноземних інвестицій до промислово розвинених регіонів: м. Києва, Дніпропетровської, Донецької та Харківської областей. На відміну від регіональної структури інвестицій в основний капітал, Дніпропетровська область протягом усього періоду дослідження є лідером серед областей України за рівнем залучених прямих іноземних інвестицій. Однак аналогічно, як і для інвестицій в основний капітал, прями іноземні інвестиції спрямовуються у промислово розвинені області.

На відміну від регіональної структури, в галузевій структурі прямих іноземних інвестицій відбулись істотні зміни: за рахунок скорочення інвестування на 17 в.п. промисловості, 4 в.п. торгівлі та 8 в.п. діяльності транспорту і зв'язку, відбулось нарощення інвестицій у таких видах економічної діяльності, як фінансова діяльність – на 18 в.п., операції з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та надання послуг підприємцям – на 8 в.п., будівництво – на 3 в.п.

Для здійснення об'єктивного дослідження використаємо економіко-математичне моделювання економічних систем (квазідинамічні моделі), що ґрунтуються на виробничих функціях і факторних моделях. Аналіз економіки України проведемо на основних припущеннях моделі економічного зростання Р. Солоу [3], що ґрунтується на виробничій функції Кобба-Дугласа.

Валовий випуск національної економіки визначається виробничою функцією (1):

$$Y = f(K, L, A), \quad (1)$$

де Y – валовий внутрішній продукт (ВВП) країни; K – обсяг капіталу, необхідний для виробництва ВВП; L – кількість зайнятих у національному виробництві; A – чинник, який визначає вплив технічного прогресу на валовий випуск.

Для побудови виробничої функції для української економіки використаємо дані офіційної статистики: реальний ВВП, реальне валове нагромадження основного капіталу та реальний рівень оплати праці найманих працівників за період 2000–2011 рр. Усі обрані вихідні показники були скориговані на рівень інфляції (ІСЦ). Залежність між обраними показниками підтверджується коефіцієнтом детермінації на рівні 0,999, який є близьким до 1 та свідчить про існування тісної взаємозалежності між показниками у визначений період.

Лінійне регресійне рівняння має такий вигляд (2):

$$Y = 0,0152K + 1,9456L + 28,85. \quad (2)$$

(0,0035) (0,936)

Регресійне рівняння (2) свідчить про те, що зростання на 1 грн реального валового нагромадження основного капіталу за незмінного реального рівня оплати праці найманих працівників приводить до зростання ВВП лише на 0,0152 грн. Тоді, як зростання на 1 грн реального рівня оплати праці найманих працівників за незмінного реального валового нагромадження основного капіталу стимулює зростання ВВП на 1,9456 грн. Коефіцієнти еластичності відображають: реальне валове нагромадження основного капіталу зумовлює лише 0,0035 % економічного зростання, тоді як реальний рівень оплати праці найманих працівників – 0,936 % економічного зростання України.

Сформована лінійна модель та розраховані коефіцієнти еластичності чинників дають можливість стверджувати, що економічне зростання України за 2000–2011 рр. відбувалося за рахунок зміни робочої сили, тоді як інвестиційний чинник залишався не визначальним.

Однак, на наш погляд, ґрунтуючись лише на узагальненому економіко-математичному моделюванні економічного розвитку країни, не можна стверджувати, що протягом 2000–2011 рр. лише робоча сила мала пріоритетне та визначальне значення для України, тоді як інвестиційний чинник був незначним. Отже, для визначення впливу інвестицій (інвестицій в основний капітал та прямих іноземних інвестицій) на економічний розвиток України використаємо кореляційно-регресійний метод.

Регресію між інвестиціями та розвитком національної економіки за 2001 – 2011 рр. України представлено у рівняннях (3) та (4):

$$Y = 0,3395X_1 + 78,53; \quad (3)$$

($R = 0,8069$)

$$Y = 0,03X_2 + 115,99, \quad (4)$$

($R = 0,2385$)

де Y – темпи розвитку національного господарства країни, що відображаються темпами зростання / зниження ВВП, у %; X_1 – інвестиційна діяльність, що представлена темпами зростання / зниження інвестицій в основний капітал, у %; X_2 – темпи зростання прямих іноземних інвестицій, у %; R – коефіцієнт кореляції, який відображає рівень та ступінь взаємозалежності залежної та незалежної змінної.

З рівняння (3) випливає, що зростання інвестицій в основний капітал на 1 % стимулювало 0,3395 % зростання національного господарства протягом 2001 – 2011 рр., тоді як зростання прямих іноземних інвестицій на 1 % зумовлювало лише 0,03 % зростання національного господарства.

Отже, отримані результати економіко-математичного моделювання та кореляційно-регресійного аналізу свідчать про те, що інвестиційна діяльність як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів, залишається другорядною для розвитку національної економіки та не відповідає інноваційно-інвестиційному вектору розвитку за умов постіндустріального суспільства.

Однак визначений рівень впливу інвестиційної діяльності на розвиток національного господарства є середнім по країні. Враховуючи різний рівень розвитку та інвестування видів економічної діяльності, вважаємо за необхідне встановити рівень впливу для кожного з видів економічної діяльності окремо.

Визначальне (пріоритетне) значення для розвитку національної економіки мають традиційні види економічної діяльності для економіки України, які належать до низькотехнологічних та сировинних галузей реальної економіки:

1) промисловість – % стимулює зростання ВДВ на 1,095 % за найвищого коефіцієнта детермінації 0,9335 за рахунок добувної промисловості (1 % стимулює зростання 0,655 % ВДВ за коефіцієнта детермінації 0,9585), переробної промисловості (1 % стимулює зростання 1,078 % ВДВ за коефіцієнта детермінації 0,8421) та виробництва і розподілу електроенергії, газу та води (1 % стимулює зростання 1,366 % ВДВ за коефіцієнта детермінації 0,6699);

2) діяльність транспорту та зв'язку – 1 % стимулює зростання ВДВ на 1,141 % за коефіцієнта детермінації 0,788.

До видів економічної діяльності, які взаємопов'язані з розвитком галузі та національною економікою (коефіцієнти детермінації на рівні 0,85–0,89), але не здійснюють істотного впливу на зростання національної економіки, належать будівництво (1 % стимулює зростання 0,316 % ВДВ), торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (1 % стимулює зростання 0,375 % ВДВ) та фінансова діяльність (1 % стимулює зростання 0,325 % ВДВ).

Освіта належить до такого виду економічної діяльності, 1 % зростання якого може стимулювати зростання ВДВ національної економіки на 0,662 %, але зв'язок між цією галуззю та національною економікою є нижчим від середнього (коефіцієнти детермінації – 0,312). Отже, освіта має потенціальні можливості, щоб стати базовою галуззю для сталого розвитку національної економіки.

За результатами оцінки, лише рибальство та рибництво мають обернений середній зв'язок з розвитком національної економіки, тобто за зниження рівня господарської діяльності рибальства та рибництва на 1 % національна економіка країни зростає на 0,4 %.

Інвестиційна діяльність немає визначального значення для економічного розвитку видів економічної діяльності України, що пояснюється хаотичністю вкладення капіталу та відсутністю тенденцій щодо сталості інвестування галузей економіки України.

Такі види економічної діяльності, які тісно пов'язані між інвестиційною діяльністю та розвитком галузі (коефіцієнти детермінації на рівні 0,69–0,86), але інвестиції не здійснюють істотного впливу на їх зростання (1 % інвестицій стимулює зростання 0,599 % ВДВ галузі), а саме – переробна промисловість (1 % інвестицій стимулює зростання 0,596 % ВДВ галузі), будівництво (1 % інвестицій стимулює зростання 0,397 % ВДВ галузі) та діяльність транспорту та зв'язку (1 % інвестицій стимулює зростання 0,174 % ВДВ галузі). Для усіх інших видів економічної діяльності інвестиційна діяльність має невизначальний характер та не здійснює впливу на їх розвиток.

С.В. Захарін стверджує, що стратегія пріоритетного розвитку сировинних галузей, які сьогодні є провідними у структурі виробництва ВВП, не здатна кардинально виконати завдання економічного підйому [4, с. 60]. Розвиток саме сировинних галузей виступає для керівництва України вирішенням соціальних проблем, оскільки у порівняно короткі терміни вдалося підняти промисловість та вирішити певні соціальні проблеми. Сировинна економіка у тому вигляді, в якому вона існує сьогодні, не може й далі відповідати сучасним викликам постіндустріального суспільства, пов'язані з її переходом на інноваційний шлях розвитку. Сировинні галузі – це основа індустріальної економіки України, але видобуток і продаж сировини не можуть бути головною рушійною силою розвитку країни [5]. Отже, сировинна модель економіки вичерпала себе або близька до вичерпання, а модель розвитку постіндустріального типу, що ґрунтується на високих технологіях, знаходиться лише на зародковій стадії розвитку.

Стабільний розвиток національного господарства постіндустріального типу забезпечують критерії безпеки, що декларуються державою і спрямовані на захищеність життєво важливих інтересів, насамперед нації, у різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз. Нині в умовах постіндустріального суспільства перед кожною країною з усією гостротою постала проблема підвищення ефективності механізмів відвертання й запобігання загрозам розвитку в усіх сферах. Останніми роками фахівці багатьох країн світу приділяють велику увагу розробленню нових концептуальних основ державної політики, спрямованої на забезпечення стабільного розвитку національного господарства й національної безпеки у нових історичних умовах.

Вважаємо, що за таких умов розвитку національного господарства для реалізації економічної політики Україні необхідно дотримуватись інвестиційних вимог, які сформовані відповідно до світового досвіду інвестиційної діяльності та відповідають сучасним глобальним викликам.

Інвестиційні вимоги – це сукупність критеріїв, нормативів з інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання макро-, мезо- та мікрорівнів, які розкривають та роз'яснюють основні законо-

мірності складного процесу узгодження інвестиційного інтересу власника інвестиційних ресурсів та інвестиційних потреб власників продуктивних сил чи то користувачів ними, які потребують інвестицій і реалізації інвестиційного потенціалу.

За результатами проведених досліджень були сформовані такі інвестиційні вимоги (рис. 3):

1) держава формує та підтримує сприятливий інвестиційний клімат для здійснення підприємницької діяльності з метою залучення інвестицій у розвиток національного господарства постіндустріального типу;

2) для реалізації ефективної економічної політики повинен здійснюватись моніторинг інвестиційної діяльності як загалом по країні, так і за регіонами та видами економічної діяльності, забезпечено задоволення інвестиційних потреб (на рівні 85–95 % від необхідного обсягу) регіонів та видів економічної діяльності для оновлення основних фондів на рівні 12 %;

3) пріоритетними для інвестування видами економічної діяльності, які створюють основу для становлення економіки постіндустріального типу та забезпечують економічний розвиток на рівні провідних країн світу, є високо- та середньотехнологічні види промислової діяльності, освіта і наука, розвиток високотехнологічних послуг (точки зростання).

До визначальних чинників формування сприятливого інвестиційного клімату належать міжнародні, геополітичні, внутрішньополітичні, макроекономічні та інституційні умови. Для реалізації інвестиційної діяльності в Україні, відповідно до інвестиційних вимог, під час формування економічної політики держава повинна:

1) сформувані критерії згідно з вимогами інвестиційної діяльності для забезпечення розвитку національної економіки постіндустріального типу;

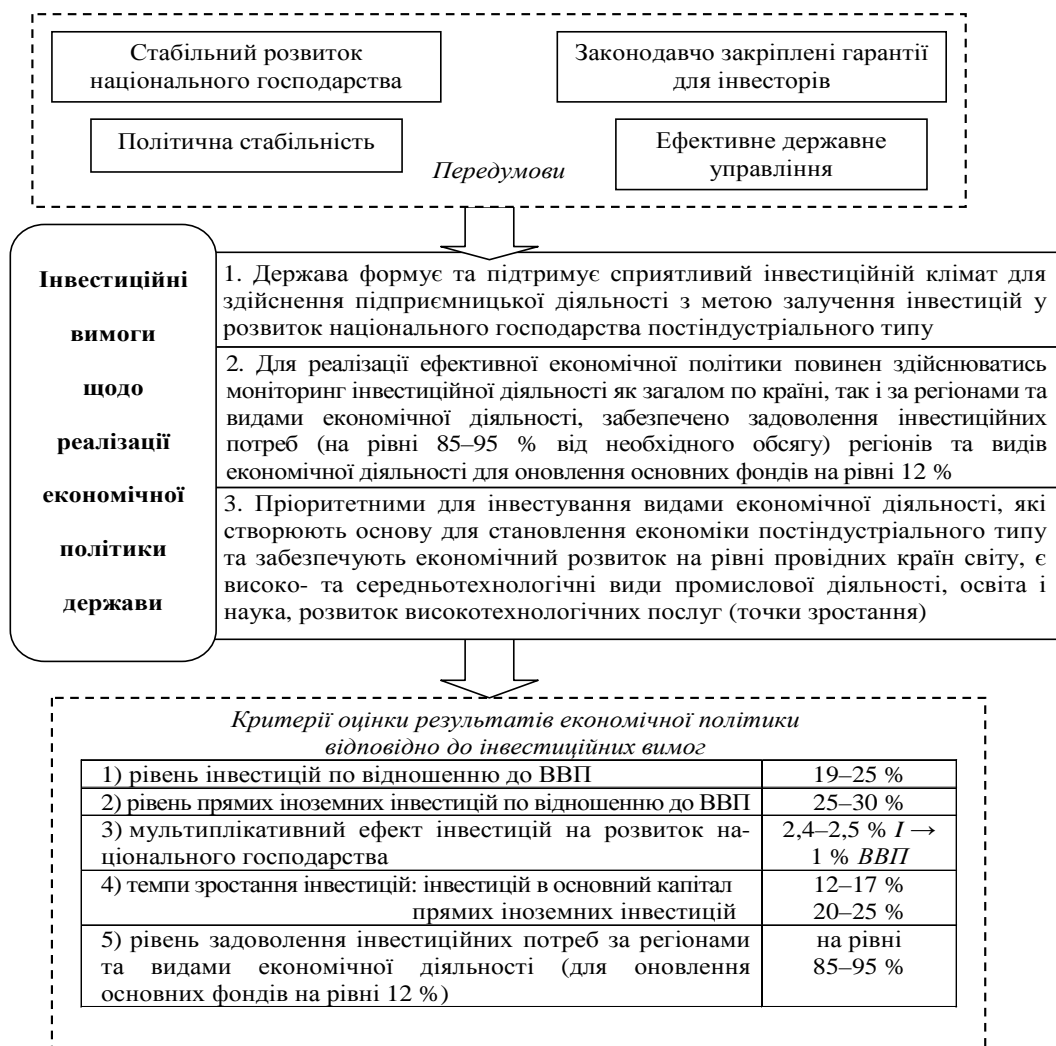

Рис. 3. Інвестиційні вимоги щодо реалізації економічної політики держави

- 2) обґрунтувати інвестиційні потреби країни загалом, регіонів та видів економічної діяльності зокрема;
- 3) прогнозування інвестиційної діяльності використанням економіко-математичного моделювання;
- 4) стратегічне планування (національні стратегії, національні проекти, програми та карти) з урахуванням результатів прогнозування інвестиційної діяльності, пріоритетних видів економічної діяльності:

- макрорівень: національна стратегія інвестиційної діяльності;
- мезорівень: інвестиційні програми та карти тощо особливостей регіональної економіки та стратегії розвитку.

Критеріями реалізації економічної політики держави на період до 2020–2025 рр. для забезпечення стабільного розвитку національного господарства на рівні 5,2–6,9 %, відповідно до інвестиційних вимог, можуть бути такі:

- рівень інвестицій по відношенню до ВВП: 19–25 % до ВВП;
- рівень прямих іноземних інвестицій по відношенню до ВВП: 25–30 %;
- мультиплікативний ефект інвестицій на розвиток національного господарства – 2,4–2,5 % інвестицій стимулює зростання 1 % ВВП;
- темпи зростання інвестицій: інвестицій в основний капітал – на рівні 12–17 %, прямих іноземних інвестицій – 20–25 %;
- рівень задоволення інвестиційних потреб за регіонами та видами економічної діяльності на рівні 85–95 % (для оновлення основних фондів – на рівні 12 %).

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами дослідження інвестиційної діяльності та її значення для розвитку національного господарства країни за період 2000–2011 рр. можна зробити такі висновки:

- темпи зростання інвестиційної діяльності щороку збільшуються, тоді як вплив інвестиційної діяльності на економічне зростання залишається незначним та не позначається на стані основних фондів;
- регіональна структура залишається незмінною (стабільно інвестуються: м. Київ і такі області: Дніпропетровська, Донецька, Київська та Харківська);
- у галузевій структурі відбулись певні зрушення: від інвестування переважно лише промисловості та транспорту, зв'язку до інвестування фінансової діяльності, послуг підприємцям та сільського господарства;
- враховуючи те, що види економічної діяльності, на розвиток яких впливає інвестиційна діяльність, мають пріоритетне значення для розвитку національного господарства країни: промисловість (особливо, переробна), будівництво та діяльність транспорту та зв'язку, але в країні відсутні передумови для інвестування тих видів економічної діяльності, які можуть забезпечити розвиток національного господарства постіндустріального типу.

Отже, для забезпечення розвитку національної економіки постіндустріального типу мають бути створені умови для інвестування інтелектуальних (освіта та наука), високотехнологічних та середньо- і високотехнологічних (машинобудування) видів економічної діяльності.

Концептуалізація розвитку національного господарства за рахунок інвестиційного чинника в умовах постіндустріального суспільства буде основою для подальших досліджень.

1. Кульчицький Б. *Сучасні економічні системи: навч. посіб.* – Львів: “Афіша”, 2004. – С. 53.
2. Дергачова В. *Моніторинг національного розвитку як фактор економічної безпеки держави* / В. Дергачова, М. Савельєв // *Економіка України.* – 2010. – № 1. – С. 19–28.
3. Лавров Е.И. *Экономический рост: теории и проблемы: учеб. пособ.* / Е.И. Лавров, Е.А. Капогузов. – Омск: Изд-во ОмГУ, 2006. – 214 с.
4. Захарін С.В. *Інвестиції в інновації: теорія, парадигма, методологія досліджень* / С.В. Захарін // *Актуальні питання економіки.* – 2010. – № 4 (106). – С. 60–64.
5. *Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: в 3-х т. / за ред. В.М. Гесця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка.* – К.: Фенікс, 2007. – Т. 1: *Економіка знань – модернізаційний проект України.* – 544 с.